

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗВ'ЯЗКУ ЕКЗИСТЕНЦІЙНОГО САМОЗДІЙСНЕННЯ ТА ТОЛЕРАНТНОСТІ ДО НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF THE CONJUNCTION BETWEEN EXISTENTIAL SELF-FULFILLMENT AND TOLERANCE TO UNCERTAINTY

У статті здійснено теоретико-емпіричне дослідження зв'язку екзистенційного самоздійснення та толерантності до невизначеності. Екзистенційне самоздійснення – процес і результат сповнення власної екзистенції, що виражається в переживанні глибокої внутрішньої узгодженості з власним буттям, переживанням автентичності та осмисленості існування, наповненого цінностями, сенсом та розкриттям власної індивідуальності в діалогічних стосунках зі світом, що характеризується глибоким саморозумінням та самоприйняттям, здатністю до подолання екзистенційних протиріч. Толерантність до невизначеності – інтегральна характеристика особистості, яка лежить в основі здатності суб'єкта витримувати та приймати невизначеність, об'єднує особливості когнітивних процесів, емоційних реакцій, поведінки, саморегуляції особистості в умовах невизначеності, бере активну участь у динамічних процесах, пов'язаних із подоланням невизначеності шляхом зміни наявних та утворення нових поглядів і концептів суб'єкта. Емпіричне дослідження виявило значущі відмінності у проявах загального показника толерантності до невизначеності, схильності до прийняття невизначеності в різних профілях екзистенційного самоздійснення: зростання показників самоздійснення комплементарно супроводжується більшим психічним ресурсом витримувати напруження щодо невизначеного майбутнього, прийняття можливої відповідальності на себе в теперішньому та майбутті зі збереженням емоційно-конгруентної настанови щодо очікування. Також виявлено, що зростаючі показники самоздійснення та толерантності до невизначеності пов'язані з меншою тенденцією до невротизації. Толерантність до невизначеності, як диспозиційна характеристика, сприяє здатності витримувати і приймати невизначеність, сприймаючи її як виклик, більш ефективно діяти, здійснювати вибір у таких умовах, а також пов'язана з вищою життєстійкістю, суб'єктивністю та осмисленістю життя.

Ключові слова: екзистенційне самоздійснення, толерантність до невизначеності, персональність, екзистенційна свобода та відповідальність, автентичність, суб'єктивність особистості, невротизація.

The article carries out a theoretical-empirical study of the connection between existential self-fulfillment and tolerance to uncertainty. Existential self-fulfillment is the process and result of the fulfillment of one's own existence, which is expressed in the experience of deep internal consistency with one's own being, the experience of authenticity and meaningfulness of existence. The life of such person is also filled with values and meanings, the disclosure of one's individuality in a dialogic relationship with the world also happens more harmoniously, and is characterized by a deeper self-understanding and self-acceptance, the ability to overcoming existential contradictions. Tolerance to uncertainty is an integral characteristic of the individual, which is the basis of the subject's ability to withstand and accept uncertainty. Tolerance to uncertainty combines the features of cognitive processes, emotional reactions, behavior, self-regulation of the individual in conditions of uncertainty and actively participates in dynamic processes related to overcoming the uncertainty by changing the existing and forming new views and concepts of the subject. Empirical research has revealed significant differences in the manifestations of the general indicator of tolerance to uncertainty, the tendency to avoid and accept uncertainty in different profiles of existential self-fulfillment: the growth of self-fulfillment indicators is complementary accompanied by a greater mental resource to withstand the tension of an uncertain future, acceptance of possible responsibility for oneself in the present and future, the ability to maintain an emotionally congruent set of expectations. It was also found that increasing indicators of self-fulfillment and tolerance to uncertainty are associated with a lower tendency to neuroticism. Tolerance to uncertainty is a dispositional characteristic that contributes to the ability to withstand and accept uncertainty (to perceive it as a challenge), to act more effectively, to make choices in such conditions. Tolerance to uncertainty is also associated with higher vitality, subjectivity and meaningfulness of life.

Key words: existential self-fulfillment, tolerance to uncertainty, personality, existential freedom and responsibility, authenticity, individual subjectivity, neuroticism.

УДК 159.92.019
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2022.42.29>

Клименко М.Р.

доктор філософії з психології,
старший викладач кафедри теоретичної та практичної психології
Національний університет
«Львівська політехніка»

Гордон Д.А.

бакалавр кафедри теоретичної та практичної психології
Національний університет
«Львівська політехніка»

Вступ. Толерантність до невизначеності є феноменом, значущість якого прослідковується у всіх галузях сучасного життя, в галузях, де проявляє себе людина, у нерозривному континуумі часової перспективи минулого, сьогодення та майбутнього. Перманентні зміни у всіх сферах життя, постмодерна дійсність, економічна, соціальна та політична нестабільність, війна, мінливість та розмитість цінностей, меж і сенсів породжують невизна-

ченість як одну з головних тенденцій існування сучасної людини.

Проблема толерантності до невизначеності вивчали такі вчені як Т. Адорно, Р. Сендфорд, Е. Френкель-Брунsvік, Д. Левінсон, С. Баднер, А. Мак-Дональд, Р. Нортон, Д. Маклейн, Т. В. Корнілова, В. П. Зінченко, К. Стойчева, Е. Л. Носик, М. В. Шаповал, І. М. Галян та інші. В контексті толерантності до невизначеності особливо важливим є питання особистісного

самоздійснення як пошуку і реалізації сенсу життя, віднайдення призначення людини у бутті, суб'єктивної міри втілення автентичного потенціалу особи. В рамках екзистенційної психології ці питання актуалізувалися В. Франклом, С. Мадді, Р. Меєм, А. Ленгле, К. Орглер, І. Яломом та ін., а самоздійснення досліджувалось як наявність сенсу життя, прямування до сенсу, розпізнавання цінностей у собі та зовнішньому світі, спроможність протистояти онтологічній тривозі [14, 16].

Еквівалентом поняття самоздійснення у англомовній науковій літературі вважається термін «self-fulfillment», яке В. Франкл застосовує для опису наповненості життя сенсом, трансценденцією особистості стосовно цінностей, що супроводжується переживанням сповненості [7]. Самоздійснення, як процес і результат – утвердження автентичних цінностей існування людини.

Тож актуальність дослідження зринає крізь призму сучасних змінно-хитких умов існування, що вимагають від особистості життєстійкості, прояву психологічної міцності, асертивності, що поєднується з адаптивністю, застосуванням внутрішніх ресурсів для успішного функціонування в ситуаціях неозначеного майбутнього, адаптації та самоздійснення у несталіх умовах сьогодення.

Значення дослідження також набуло особливої глибини через трансформації українського суспільства в умовах російсько-української війни, дотичне до пошуку індивідуального життєвого смислу й укріплення життєвої стійкості в час, коли усі засади існування зазнають глибоких екзистенційних змін та змушують особу потерпати від розтерзуючих сумнівів.

Мета статті – теоретично проаналізувати та емпірично дослідити взаємозв'язок толерантності до невизначеності та екзистенційного самоздійснення, особливості прояву толерантності до невизначеності в осіб з різним рівнем екзистенційного самоздійснення.

Методи. У дослідженні використані теоретичні методи вивчення проблематики, а саме: теоретико-методологічний аналіз концепцій та підходів проблем екзистенційного самоздійснення та толерантності до невизначеності (систематизація та структурування проаналізованих даних, порівняння та узагальнення результатів теоретичних та емпіричних досліджень, індукція наукового знання щодо окресленого питання). Для аналізу емпіричних даних було використано статистичні методи дослідження: кореляційний аналіз (лінійна кореляція r -Пірсона), кластерний аналіз, критерій множинних порівнянь Шеффе (програма статистичного опрацювання – Statistica 8.0). У дослідженні використано такі методики: «Шкала екзистенції» (А. Ленгле, К. Орглер), «Шкала загальної толерантності до невизна-

ченості» (MSTAT-I) (Д.Л. Мак-Лейна), методика діагностики рівня невротизації (Л. Вассерман).

Результати. Проблематика психологічного феномену толерантності до невизначеності, самого поняття «невизначеності» зокрема, є методологічною, загальнонауковою, розглядається в різних понятійних системах та контекстах, що зумовлює різноманітність трактувань. Трактування поняття також зазнає комплікації тим, що в зарубіжній психології для поняття невизначеності вживаються різні за змістом слова, наприклад: «ambiguity» (наближене до поняття амбівалентності чи двозначності) чи «uncertainty» (невизначеність майбутнього чи нестача інформації), що підкреслює багатозначність феномену і залежність тих чи інших дефініцій від контексту дослідження.

В сучасній психології можна виділити поширені напрямки досліджень, пов'язаних із феноменом невизначеності: ставлення до невизначеності як неодмінної особистісної особливості, що визначає її життєстійкість [3, 4, 9, 17]; роль здатності до конструктивної активності в умовах невизначеності в медицині, психотерапії при спілкуванні з пацієнтом та його діагностиці [15, 18]; взаємозв'язок інтолерантності до невизначеності та упередженості при сприйнятті стимулів [1]; чинник невизначеності в процесах навчання [11]; інтолерантність до невизначеності та лікування ПТСР [6]; особливості прийняття рішення та вибору в умовах невизначеності [12]; толерантність до невизначеності у міжособистісних відносинах [2]; стратегії поведінки у ситуаціях невизначеності [5].

Поняття толерантності до невизначеності вивчається у психології протягом більш, ніж 70 років, що зумовило як накопичення значної кількості теоретичних і емпіричних даних щодо тих чи інших аспектів цього феномену.

Авторство поняття толерантності та інтолерантності до невизначеності належить Е. Френкель-Брунсувік: толерантність до невизначеності як емоційна та перцептивна змінна, яка відіграє істотну роль при оцінці ймовірнісних результатів прийняття рішення та опосередковує емоційний фон прийняття рішення [6, 9]. Далі Д. Мак-Лейн визначає толерантність до невизначеності як діапазон реакцій, від відкидання до привабливості, при сприйнятті невідомих, складних, динамічних, невизначених чи суперечливих, за можливою інтерпретацією, стимулів [6]. А. Фернхем, Т. Рибчестер розглядають згаданий феномен як спосіб, за допомогою якого індивід (група) сприймає і обробляє інформацію про невизначену ситуацію або стимул, зустрічаючись при цьому з набором незнайомих чи неконгруентних стимулів [2, 9]. Таким чином, толерантність до невизначеності окреслюється як здатність особистості переживати ситуації невизначеності чи невизначені

стимули в рамках когнітивних, емоційних чи поведінкових проявах особистісного реагування, як афективна реакція і перцептивний феномен, що виникає в ході прогнозування та прийняття рішень в умовах невизначеності, схильність чи тенденція до певного сприйняття ситуацій які характеризуються особистістю як невизначені, характеристика особистісної саморегуляції, психологічна установка, когнітивний стиль, прояв толерантності чи особистісна властивість. Загалом, толерантність до невизначеності впливає на здатність до вирішення творчих завдань, схильність до ризику, світоглядні настанови, соціальну взаємодію, тривожність у прийнятті рішень тощо [2].

Проблематика самоздійснення активно розроблялася і досліджувалася в рамках екзистенційної психології, заснованої на ідеях філософії екзистенціалізму. Екзистенція, як центральна категорія екзистенціалізму, передбачає наповнене глибоким змістом і цінностями існування, яке втілюється через здатність людини нести відповідальність за власне життя [7, 10, 16]. Термін екзистенційна сповненість, або екзистенційне самоздійснення (self-fulfillment) був введений В. Франклом, який в своїх працях осмислював феномен самоздійснення кризь призму концепту волі до сенсу [7]. Американський екзистенційний психолог і психотерапевт Р. Мей підкреслював здатність людини усвідомлювати себе як суб'єкта. Відмовляючись від здійснення свого потенціалу, від автентичного буття – індивід переживає онтологічну тривогу й почуття провини за нереалізований потенціал буття, що стає підґрунтям розвитку невротичних розладів, або саме втрата суб'єктивного сенсу безапеляційно стан неврозу супроводжує (замкнене коло взаємного підкріплення) [16].

Більш детальний аналіз поглядів вчених екзистенційного напрямку та глибше опрацювання концепту самоздійснення відбувалося в рамках теорії персонального екзистенційного аналізу А. Ленгле. Дослідник пропонує поняття «персональність» (Person) для визначення автентичного в особистості.

А. Ленгле виділяє чотири екзистенційні або фундаментальні мотивації, як умови, які людина послідовно проходить для втілення екзистенції:

1. Співвіднесення зі світом як онтологічна опора екзистенція або мотивація до фізичного виживання і духовного подолання буття, тобто мотивація «могти бути», «мати силу бути», розкриттям можливостей існування людини в даних людині умовах світу. Відсутність таких передумов призводить до активації психодинамічних захисних реакцій нижчого порядку (більш психотичного спектру).

2. Співвіднесення з життям, як основа цінності або мотивація до отримання радості від

життя та переживання цінностей. Для реалізації вказаної умови і мотивації необхідні три передумови: стосунки, час і близькість.

3. «Зустріч» як джерело автентичності або мотивація до персональної автентичності і справедливості, «мати право бути таким, який ти є». Ця умова веде до побудови внутрішньої структури, ідентичності, вимагає дослідження себе, узгодження ситуації та змісту її цінностей з власним Я, і потребує трьох передумов: виправданості, шанобливої уваги і оцінки цінності.

4. Сенс як перспектива дії або мотивація до екзистенційного сенсу і створення того, що наповнене цінністю. При фрустрації вказаної мотивації виникає екзистенційний вакуум, відчуття беззмістовності життя [14, 15].

Повертаючись до парадигмальних психодинамічних глибин можна згадати також З. Фрейда та ідею про економічне перетворення напруги: в процесі філогенезу сформувався два способи впоратися з напруженістю, що виникає в умовах невизначеності: інтрапсихічний спосіб (механізми захисту) і екстрапсихічні способи (форми соціальної взаємодії, які знижують тривогу, наприклад релігійні ритуали) [8]. Адекватна тривога щодо невизначеності є неодмінною частиною буття людини.

Здійснення екзистенційної мотивації «могти бути», «мати силу бути» (як реалізація трьох передумов: захист, простір і опора), на наш погляд, постає важливим чинником спроможності та сміливості людини витримувати та приймати власне буття, зокрема в аспекті його невизначеності. З точки зору екзистенційного аналізу невизначеність майбутнього і породжена цією невідомістю тривога – є невід'ємною частиною людського життя. Невизначеність постає необхідністю, оскільки є основою свободи і творчості. На нашу думку, в контексті невизначеності та самоздійснення є сенс говорити про певний поріг невизначеності до якого остання характеризується позитивним впливом на розвиток людини. Втім, коли невизначеність, ентропія зростає – це таки призводить до деструктивних процесів.

Емпіричне дослідження. У дослідженні взяли участь 87 респондентів віком від 17 до 33 роки (середній вік 20, медіана – 19 років). Вибірка налічує 61 особу жіночої статі (70%) та 26 чоловічої (30%).

Для виявлення первинних зв'язків екзистенційного самоздійснення та толерантності до невизначеності застосовано кореляційний аналіз. Виявлено прямі та обернені зв'язки різної сили (при $p < 0,05$).

Результати кореляційного аналізу демонструють, що загальний показник толерантності до невизначеності прямо пов'язаний із вищим рівнем інтегрального показника сповненості ($r=0,5$), а також із вищим рівнем

показників за шкалами самодистанціювання ($r=0,4$), самотрансценденції ($r=0,49$), свободи ($r=0,55$), відповідальності ($r=0,32$), персональності ($r=0,5$), екзистенційності ($r=0,46$). Найвищий зв'язок загального показника толерантності до невизначеності із рівнем невротизації ($r=-0,56$).

Описані результати свідчать про вищий рівень осмисленості життя та сповненості в досліджуваних з вищим рівнем толерантності до невизначеності. Серед шкал екзистенційного самоздійснення виявлені зв'язки з шкалою відповідальності: осіб з вищим рівнем толерантності до невизначеності характерна здатність прийняти на себе рішення реалізувати особистісний сенс серед багатьох можливих, та взяти відповідальність перед собою і світом за таку реалізацію. Виражений зв'язок із шкалою свободи у осіб з вищим рівнем толерантності до невизначеності демонструє вищу здатність та ефективність у знаходженні реальних можливостей для дій, реалізувати персональну свободу через вибір. Вищі зв'язки з показниками самодистанціювання та самотрансценденції вказують, з одного боку, на здатність зайняти дистанцію відносно власних афектів, бажань, думок, що характеризується більшою гнучістю особистості та більшою ясністю щодо сприйняття навколишнього світу; з іншого боку – на зростаючу спроможність пережити цінності та причетність до смислів життя, а також приймати себе разом з своїми бажаннями і потребами, включно із внутрішніми суперечностями та невизначеністю.

Виражені вищі зв'язки із персональністю свідчать про більшу відкритість до світу, переживання більшої цінності власного досвіду, автентичних спонукань, репрезентованих в суб'єктивних ціннісно-сміслових констеляціях. Для осіб з вищим рівнем толерантності до невизначеності також характерні вищі показники екзистенційності. Екзистенційність трактується як реалізація внутрішньо-особистісного змісту власного життя, як «воля до змісту», що спрямовує як на зміну зовнішньої дійсності, розпізнавання цінностей, так і готовність людини до внутрішніх змін.

Виражений негативний зв'язок з рівнем невротизації свідчить про нижчий рівень невротизації в осіб з вищою толерантністю до невизначеності і навпаки. Низький рівень толерантності до невизначеності та втеча від невизначеності свідчать на користь крихкості Я, високого рівня тривожності та суб'єктивного неблагополуччя, а перевага стійких традицій (в уявленнях та поведінці), опір змінам, психологічна ригідність та низька асертивність, схильність до психічної дисоціації та уникання вибору можуть бути інтерпретованими як прояв несвідомих та примітивних пси-

хологічних захистів проти дискомфорту перед неминучістю персонального рішення [3, 4]. Невротизація, невроз загалом, мають широке коло трактувань, але в загальному розглядається як розлад (або тенденція до формування розладу у майбутньому), який є наслідком внутрішнього конфлікту між потребами особистості та містить в своїй основі дезадаптивні стратегії подолання конфлікту, неефективне використання захисних механізмів психіки [5, 16]. Внутрішній конфлікт можна розглядати як вибір який завжди включає в себе долю невизначеності: характерне для низької толерантності до невизначеності уникання невизначеності та вибору, схильність до когнітивного спрощення та негативне ставлення до невизначеності, сприйняття останньої як загрози можна розглядати як чинники закріплення невротичних тенденцій, та формування патернів дезадаптивного реагування на ситуації, які включають ту чи іншу долю невизначеності [6, 9].

З метою перевірки відмінностей рівня толерантності до невизначеності, у залежності від рівня екзистенційної сповненості, застосовано кластерний аналіз. Як оптимальне число кластерів (методом «дерево кластеризації») було обрано три групи за показниками сповненості, після чого застосовано метод k-середніх із подальшим поділом вибірки на три найбільш відмінні однорідні групи досліджуваних.

Для здійснення кластеризації задіяно змінні екзистенційної сповненості, що досліджувались за допомогою методики «Шкала екзистенції» (К. Оглер, А. Ленгле). Для кластеризації використано базові шкали зазначеної методики: самодистанціювання, самотрансценденція, свобода, відповідальність. Шляхом використання методу кластеризації k-середніх згруповано три відповідні кластери. У перший кластер увійшло 39 досліджуваних (45% вибірки), у другий – 22 (25% вибірки), у третій – 26 (30% вибірки).

Перший кластер – група із низьким, проте зростаючими показниками сповненості (167,21) та персональності (85,6), і показником екзистенційності (81,6) нижче середнього рівня (за середнім значенням шкали), другий кластер – група з виражено низькими значеннями показників сповненості (124,5), персональності (65) та екзистенційності (59,4), третій – група з порівняно середніми показниками сповненості (212), персональності (106,4) та екзистенційності (105,62).

Другий кластер вирізняється з поміж інших більш низькими значеннями показників, що характеризує досліджуваних цього кластеру як осіб з найменш вираженою сповненістю, низьким розкриттям власної Person та екзистенції.

Відтак, для реалізації порівняльного аналізу виокремлених профілів екзистенційного

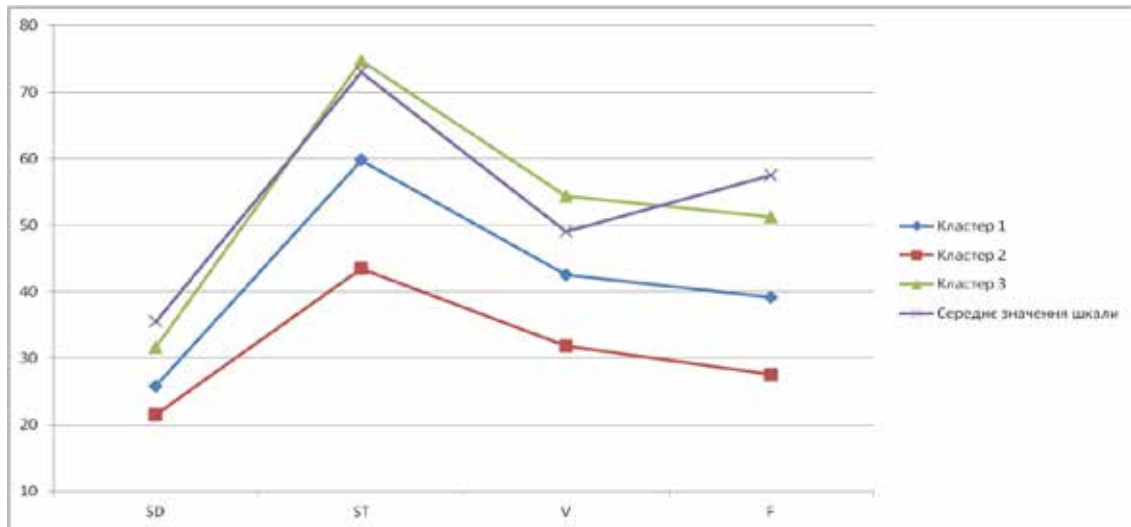


Рис. 1. Виокремлені за допомогою кластерного аналізу рівні екзистенційного самоздійснення

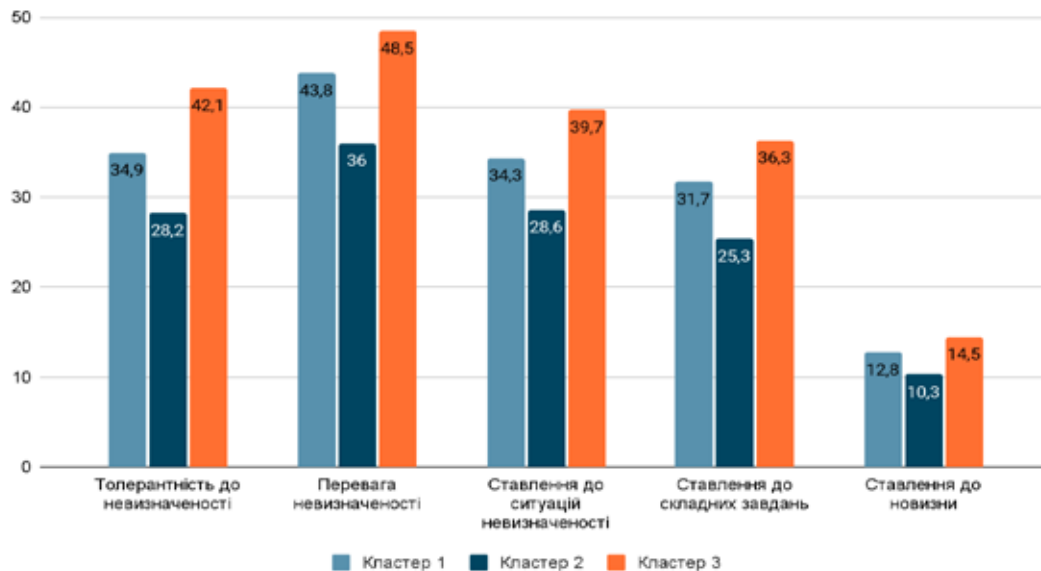


Рис. 2. Відмінності показників толерантності до невизначеності у виокремлених профілях екзистенційного самоздійснення

самоздійснення застосовано статистичний метод Шеффе. Результати порівняльного аналізу статистично підтверджують наявність відмінностей толерантності до невизначеності в залежності від рівня екзистенційної сповненості особистості. У значній мірі відрізняються найбільш відмінні кластери, тобто 2 і 3 кластери.

Вища екзистенційна сповненість характеризується вищою життєстійкістю, автентичністю життя, наповненого персональними цінностями та сенсом.

Для досліджуваних з вищими показниками сповненості більш характерно усвідомлювати

та приймати складність, непрогнозованість, неоднозначність і мінливість навколишнього світу, враховують це в своїх діях. Такі особи прагнуть до більшої інформованості (крізь розширення поля як «відомого» так і відкритість до зростаючого «невідомого» – вічна Сократівська проблема), схильні підходити до проблем творчо, а не шаблонно, обираючи таким чином більш адаптивні стратегії вирішення протиріч чи неоднозначності або прийняття їх через сенс як внутрішню опору в умовах невизначеності. Для них характерна суб'єктна позиція, внесення власної активності в ситуацію невизначеності, завдяки чому розкривається

здатність до трансформації невизначеності у ресурс розвитку.

Когнітивна сфера осіб, що схильні до вищої толерантності до невизначеності характеризується меншою схильністю до спрощення ситуації та інформації в умовах невизначеності, впевненістю та вірою в можливість впоратися з невизначеністю, більшою рефлексивністю та гнучкістю пізнавального контролю, як характеристики когнітивних стилей, а також більшою когнітивною складністю. Це поєднується із розвиненою здатністю до самодистанціювання, адже здатність прийняти і витримувати незаплановану та невизначену інформації зменшує її стресогенний вплив, збільшує ймовірність зайняти дистанцію по відношенню до власних бажань, емоцій, переживань, страхів та відповідно зменшує ймовірність потрапити у полон, за висловом В. Франкла, «колективного мислення» [7].

Висновки. Толерантність до невизначеності актуалізується в умовах індивідуальної смислової саморегуляції, суб'єктності індивіда та широкого кола особистісних характеристик, які впливають на специфіку функціонування людини в умовах завжди неодмінно присутньої неконкретності майбуття. Вона підтримує життєстійкість індивіда, проявляючись у вигляді обрання адаптивних способів подолання або прийняття невизначеності.

Толерантність до невизначеності та переживання особистісного самоздійснення перебувають у взаємодоповнюваній залежності, або ж толерантність до невизначеності є диспозиційним аспектом особистості щодо відкритості до екзистенційних смислів. Творче конструювання майбутнього, спроможність витримувати напругу його невиразності, яке може втрачати чіткість через актуальні стресові чинники, прийняття можливої відповідальності на себе у теперішньому та майбутті, зберігати емоційно-конгруентну настанову щодо очікувань (зокрема в умовах війни ми не можемо говорити про яскраву «позитивну» настанову, а про «реалістичну» настанову, що охоплюватиме щирість у ставленні до себе, свого досвіду, емоцій, якого б спектру вони не були, вибудовування поля найближчих очікувань). Творче конструювання майбутнього може реалізуватись і у радості, і стражданні. В цьому його справдешність, реальність, яка розгортається у вимірі очевидної та допустимої нецілковитої конкретності майбуття.

Певне толерування невизначеності та невідомості, що непідвладна контролю особи, є потенціалом для свободи вибору, як мінімум особистого ставлення до ситуації. Натомість категоричні негативні наративи та переживання у оцінці перспективі, гіпертрофоване відчуття тривоги й когнітивного уникнення (уникнення найстрашнішого сценарію), нето-

лерантність до невідомості – свідчення зростаючого невротизації особи, де у спектрі можливих психічних порушень виринає тривожний розлад та дотичне.

Допустима тривога щодо майбутнього, яка не впливає деструктивно на якість життя особи, наскізно є доступною її екзистенції, є якісною характеристикою її буття. Р. Мей вказував: якщо людина переживає тривогу, то людина живе [16]. Тривога існує там, де є можливість творити – творити себе, прагнучи стати собою, а також бути творцем у незліченних повсякденних справах (це дві сторони того самого процесу). Якби не було можливостей – не було б тривоги. Тож здатність витримувати тривогу щодо невідомого, толерувати деяку невизначеність – ресурсний аспект самоздійснення та можливості вдержувати автентичний зміст власного буття у, часом, полум'яних реаліях.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Bardeen J. R. The Interactive Effect of Worry and Intolerance of Uncertainty on Posttraumatic Stress Symptoms. *Cognitive Therapy and Research*. 2013. Vol. 37, Issue 4. P. 742–751.
2. Bennett N., Herold D. M., Ashford S. J. The effects of tolerance for ambiguity on feedback-seeking behavior. *Journal of Occupational Psychology*. 1990. Vol. 63. P. 343–348.
3. Bochner S. Defining intolerance of ambiguity. *Psychological Record*. 1965. Vol. 15. P. 393–400.
4. Budner S. Intolerance of ambiguity as a personality variable. *Journal of personality*. 1962. Vol. 30, 1. P. 29–50.
5. Clampitt P., DeKoch B. Embracing uncertainty: The essens of leadership. N. Y.: M. E. Sharpe, 2001. 240 p.
6. Fetzner M. G. Intolerance of Uncertainty and PTSD Symptoms: Exploring the Construct Relationship in a Community Sample with a Heterogeneous Trauma History. *Cognitive Therapy and Research*. 2013. Vol. 37. P. 725–734.
7. Frankl V. The unheard Cry for Meaning. New York : Simon and Schuster, 1978. 234 p.
8. Freud S. Civilization and Its Discontents. London : Penguin, 2002. 127 p.
9. Furnham A., Ribchester T. Tolerance of ambiguity: A review of the concept, its measurement and applications. *Current Psychology*. 1995. Vol. 14. P. 179–199.
10. Gewirth A. Self-Fulfillment. Princeton NJ : Princeton University Press, 2009. 235 p.
11. Howard-Jones P. A. Uncertainty and engagement with learning games. *Instructional Science*. 2009. Vol. 37. P. 519–536.
12. Kahneman D., Slovic P., Tversky A. Judgment under uncertainty: Heuristics and biases. *New Series*. 1982. Vol. 185. P. 1124–1131.
13. Längle A. The Search for Meaning in Life and the Existential Fundamental Motivations. *Existential Analysis. European Psychotherapy*. 2005. Vol. 16. № 1. P. 2–14.

14. Längle A., Orgler C., Kundi M. The Existence Scale. A new approach to assess the ability to find personal meaning in life and to reach existential fulfilment. *European Psychotherapy*. 2003. Vol. 4. P. 135-151.

15. Leite C. Client Uncertainty and the Process of Change in Psychotherapy: The Impact of Individual Differences in Self-concept Clarity and Intolerance of Uncertainty. *Journal of Contemporary Psychotherapy*. 2008. Vol. 38. P. 55–64.

16. May R. *Man's Search for Himself*. New York : Bantam Doubleday Dell, 1953. 224 p.

17. Sell M. van, Brief A. P., Schuler R. S. Role conflict and role ambiguity: Integration of the literature and directions for future research. *Human Relations*. 1981. Vol. 34. P. 43–71.

18. Siegel L. Clinical Uncertainty in Primary Care. *The Challenge of Collaborative Engagement Sommers*. 2013. Vol. 14. P. 306-317.